

Паоло Россі

ЇСТИ

потреба,
бажання,
одержимість

ПАОЛО РОССІ

ЇСТИ

ПОТРЕБА, БАЖАННЯ, ОДЕРЖИМІСТЬ

Questo libro è stato tradotto grazie ad un contributo
alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri
e della Cooperazione Internazionale Italiano

Видання твору українською мовою здійснено
за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ
та міжнародного співробітництва Італії

PAOLO ROSSI

MANGIARE

**Bisogno,
desiderio,
ossessione**

ПАОЛО РОССІ

ЇСТИ

**Потреба,
бажання,
одержимість**

Переклала з італійської Любов Котляр

Львів
Видавництво Анетти Антоненко

Київ
Ніка-Центр

2018

Переклала з італійської *Любов Котляр***Россі П.**

P76 **ЇСТИ.** Потреба, бажання, одержимість / Паоло Россі ; пер. з італ. Л. Котляр. – Львів : Видавництво Анетти Антоненко ; Київ : Ніка-Центр, 2018. – 152 с.

ISBN 978-617-7192-92-2 (Видавництво Анетти Антоненко)

ISBN 978-966-521-713-8 (Ніка-Центр)

Як виникають і закріплюються у громадській думці певні ідеї та вірування? І яку ціну заплатило людство, перш ніж у тій чи тій людській цивілізації з'явилася усталена система культурних кодів, які вже вийшли за межі національного розвитку й керують людською поведінкою? Одвічна потреба «їсти» зіграла фундаментальну роль в історії людства, його культах, ритуалах, таємних і явних, традиціях, відмерлих і сучасних, соціальних устроях, загартованих війнами, катаклізмами, еволюціями й революціями, голодом, канібалізмом, епідеміями та хворобами, з якими людство бореться досі. Культура як система правил і табу, до формування яких долучилися найсвітліші уми, водночас збагачуючи людське буття, тож Паоло Россі, італійський філософ культури, автор цієї мандрівки століттями «Їсти» готує свою вишукану й захопливу історію, майстерно komponуючи науку і мистецтво. Він стверджує: епоха, коли питаннями їжі та харчування займалися лише антрополози та психологи з університетськими дипломами, добігла кінця. У постінформаційну еру тілесне й духовне, культура фізичного й інтелектуального споживання – дуальні процеси в нерозривному поєднанні й взаємопроникненні – є невід'ємною частиною нашого життя. Навіть неможливість встановити, де «правильно», а де ні, лише засвідчує, що в лабораторії не існує невдалих експериментів, і ці експерименти тривають, а кожен із нас – їх учасник.

Якщо ви не чули досі про смак №5 – «умамі», то це не означає, що ви його ще не пізнали. Те, що ми з вами називаємо смаком, є формою чуттів, яка управляється окремою системою чуттів і яка лежить в основі смакових відчуттів, як-от: солодке, солоне, кисле та гірке (та інших, у яких немає назв). Але, як стверджує автор книжки, існує ще ціла низка відчуттів, притаманних ротіві та носові, які не можна віднести ні до смаків, ані до запахів. Чи є правдою те, що колись їжа була «натуральною», що те, чим харчувалися наші діди та прадіди, було «справжнім» і «смачнішим»? Автор шукає і знаходить відповіді на безліч питань і розвінчує небезпечні міфи масової культури, адже він десятиліттями досліджував історію ідей та культур, тож його надзвичайно цікаві й неординарні міркування на (для когось) буденну тему споживання їжі – голод та ожиріння, піст і святість, їжа як манія, глобалізація й апокаліпсис, «натуральна» та «ненатуральна» їжа, анорексія, фобії, мода – дадуть змогу подивитися на історію цивілізації під іншим кутом, стануть одкровенням і справжнім відкриттям для великого кола читачів.

УДК 392.8:616.33-008.4

Переклад цієї книги здійснено за фінансової підтримки SEPS – Segretariato Europeo per le Pubblicazioni Scientifiche

Via Val d'Aposa 7 - 40123 Bologna - Italy
seps@seps.it www.seps.it

ISBN 978-617-7192-92-2 (Видавництво Анетти Антоненко)
ISBN 978-966-521-713-8 (Ніка-Центр)

© 2011 by Società editrice il Mulino, Bologna
© Переклад. Любов Котляр, 2018
© «Видавництво Анетти Антоненко», 2018
© «Ніка-Центр», 2018

Зміст

	Подорож у світ ідей (<i>Володимир Самойленко</i>)	7
	Присвята	13
I	Про книжку	19
II	Ідеї.....	23
III	Природа	25
IV	Культура	28
V	Їсти: між природою та культурою.....	33
VI	Голодування	38
VII	Піст і святість	47
VIII	Голод	54
IX	Голодні страйки.....	67
X	Канібали.....	71
XI	Вампіри.....	85
XII	Їжа як манія	94
XIII	Апокаліптичні прогнози глобалізації	99
XIV	Примітивізм	106
XV	А раніше їжа була натуральною?	112
XVI	Мозок-ласун та ожиріння.....	118
XVII	Епохальні захворювання	125
XVIII	Культ Ани.....	129
XIX	Мода та виснаження	138
	Іменний покажчик.....	147
	Про автора	151

Подорож у світ ідей

Воістину, із їжі виникають створіння –
Ті, що перебувають на землі;
Потому їжею вони й живуть,
І в неї ж під кінець вони увіходять,
Бо їжа – найстарша зі створінь;
Тому звуть її зіллям [що все зціляє].
Воістину, всіляку їжу отримують ті,
Хто почитає їжу як Брахмана,
Бо їжа – найстарша зі створінь;
Тому звуть її зіллям [що все зціляє].
Із їжі народжуються істоти;
Народжені, зростають вони завдяки їжі;
Вона живить і [сама] живиться створіннями
І тому зветься їжею.

*Тайттїрія Упанішада,
Блаженства Брахмана, 2*

Ця книжка не зовсім про їжу або не про їжу зовсім. Того, хто почав читати цей твір, я радо вітаю у світі ідей. І проводирем у цьому світі сьогодні буде італійський мислитель Паоло Россі. Хоча цього ушлюбленого історика і філософа, на жаль, вже немає серед живих, його думки неначе живуть власним життям, тішать і надихають, створюють інший світ і відкривають грані світу нашого, долучають до вселенської гри людського існування. «Ідеї народжуються з життя, але мають здатність і відокремлюватися від нього», – каже автор.

Паоло Россі вважається одним із найвидатніших філософів італійської культури. Навчався в Анконі, Болоньї і Флоренції. Викладав історію філософії в Міланському університеті, Кальярі та Болоньї, працював редактором дитячої енциклопедії видавництва «Мондадорі», згодом оселився у Флоренції, отримав звання професора Флорентійського університету та став членом Академії Лінчеї. Остання є найстарішим інтелектуальним центром італійської науки (від 1603 р.), члени її звать себе «рисьєокими» (*lincei*) на відзнаку особливої проникливості зору, необхідної для наукового пізнання (також від імені Лінкея – дозорчого у аргонавтів).

Россі майже все життя займався історією філософії і науки, відаючи перевагу XVI та XVII століттям, опублікував сотні нарисів і статей в італійських і провідних світових журналах. Курував серію «Історія ідей», був науковим редактором і рецензентом у десятках фахових міжнародних видань, у тому числі Європейському журналі філософії (*European Journal of Philosophy*), Міжнародному історичному журналі (*Revue Internationale d'Histoire*) та Методологічному психіатричному журналі (*Psychiatrie méthodologie*) і багатьох інших. У 1997 р. його призначили президентом «Італійського товариства вивчення відносин між наукою та літературою». Важко навіть перерахувати всі регалії та відзнаки цієї людини.

Книжка «Їсти» – фактично остання з його величезного творчого доробку – це своєрідний маніфест, довершена збірка поглядів непересічного вченого. Коли її читаєш, неначе чуєш неспішну оповідь. Місцями навіть здається, що співрозмовник – композитор-імпровізатор, який бере тему та вміло й усебічно розвиває її аж до неочікуваних видозмін. І вже перед вами замість заявленого у заголовку поняття непевні обриси, тіні, зміщені акценти. Цій оповіді притаманні рух і розвиток, трансформації, несподіваний

кут зору. Ніби під мікроскопом розглядає автор усе нові й нові грані цього явища. До речі, усі тонкощі стилю автора вдалося майстерно донести в українському перекладі.

Їжа, поїдання, тілесне і духовне засвоєння, кругообіг – дуальні процеси між природою і культурою у їхньому взаємопроникненні, одна з наріжних цеглин будови людської цивілізації, важливий елемент духовної культури. «У цій невеличкій книжці я також звертаюся до теми історії ідей – єдиної теми, над якою я працюю починаючи від середини двадцятого століття. Історія, а точніше, багато історій, які я розповідаю, наповнені приємними речами, але в них часом є немало таких жахів, що навіть важко уявити. Це божевільне переплетіння речей, які не повинні бути разом, які не повинні змішуватися, та все ж вони таки змішуються», – краще за автора не скажеш. І робить він це з неперевершеною ерудицією, охопленням і вишуканим стилем.

Ідеї, природа, культура, голод, піст і святість, страйки, канібали, вампіри, їжа як манія, глобалізація й апокаліпсис, примітивізм, «натуральна» та «ненатуральна» їжа, анорексія та ожиріння, психологія та фобії, культи, мода – такі віхи та реперні точки цієї наукової розвідки. І в кожній Росії знаходить щось нове, щось цікаве, щось приховане.

«Постійне та невпинне вживання метафор, пов'язаних із їжею – як щодо предметів нашої любові, так і тих, що є об'єктами нашої непримиренної ненависті, – приховують у собі закоренілі прагнення та глибокі емоції».

«Поняття та ідея їжі коливаються від приємної очевидності повсякденного життя (що можна визначити як форму витонченого або найвитонченішого задоволення) до трагічної одержимості, яку дефіцит або

відсутність їжі викликали та викликають у багатьох людей».

«Канібалізм у всіх вимірах, і як прадавній спосіб елементарного виживання індивіда, і як ритуальне дійство, засіб піднесення над своєю сутністю і наближення до богів, і як психічне збочення, і як непевний символ еротичного екстазу, а простіше втілення глибоких і бридких проявів поруху темної людської душі, підґрунтя геноцидів і голодоморів».

Як виникають і закріплюються у громадській думці певні ідеї та вірування? Россі шукає відповіді. Показує розмаїття людського буття в культурі. Немоżliвість встановити, де «правильно», а де ні. Наприклад, саме завдяки шаленому успіхові безлічі книжок і фільмів вампіризм увійшов у моду. І звичайно, автор наводить історію кожної зі своїх віх і аспектів, трансформацію і вплив одного на друге.

Чомусь саме італійську філософію хвилюють проблеми їжі на межі життя та смерті. Під цим кутом зору згадати хоча б один із найскандальніших фільмів Марко Феррері *La grande abbuffata* (українською перекладено як «Велике їдло», хоча до оригіналу ближче радше «Велике питво») – жорстока, чорна соціальна сатира, спрямована проти «суспільства споживання». Четверо друзів планують їсти, пити, вдовольняти хіть, аж поки смерть не зупинить цю вакханалію. Філософ Феррері шокує і епатує, а тим самим через відразу підводить глядача до думки про усвідомленість існування. І не дарма їжа відіграє тут першорядну роль, і це напрочуд співзвучно Россі.

Автор оригінально трактує процес глобалізації. Віддаючи данину іншим дослідникам, він персоніфікує цей процес, так би мовити, перекладає його на людську інди-

відуальну душу. «Складається враження, ніби в цьому світі добробуту існує прихований сум за світом нестатків. На перший план виходить “натуралізм”, свого роду ностальгія за тим гіпотетичним, природним, простим і невинним життям “примітивних суспільств”, людей, які насправді живуть у суворих умовах, багато страждають, помирають у молодому віці і бачать, як помирають їхні діти. Туга за щасливими днями, які вже не повернеш, оспівування минулого, кращого за теперішнє, притаманні будь-якій культурі й ховаються в якомусь куточку душі кожного з нас. У них криється ностальгія за дитинством, коли ми почувалися щасливими та захищеними, а тому нам здавалося, що життя тоді було кращим, проблем було менше (принаймні вони вирішувалися простіше, аніж сьогоднішні) і життя минало в “органічному суспільстві”».

Місцями ця неспішна оповідь набуває рис сповіді. Россі ділиться найінтимнішим, найщирішим, ніби знає, що це його остання книжка, що сказати і вмістити треба найважливіше і другого шансу вже не буде. Звичайно, не з усім можна погодитися, проте той, хто прочитає цю книжку, буде інакше сприймати поняття «ІСТИ». Їжа як драматична необхідність або як ворог, з яким потрібно боротися, – це одержимість, яка завжди присутня у нашому житті. Маніакальна увага до «чистого» та здорового харчування, філософія повільного споживання, а поруч із цим чорна тінь патології і смерті. Пристрасний екскурс в історію поняття, що змінило історію людства.

Володимир Самойленко, канд. геогр. наук

Присвята

На початку 30-х років двадцятого століття, коли ми ще навчалися у початковій школі, щодня після уроків я чекав на мою сестру і спостерігав за дітьми, що виходили зі школи. Пам'ятаю, як із загальної маси у кожному класі виділялися двоє чи троє дітей з приємною зовнішністю. Решта – неугавні та жваві, як то і повинно бути, але, сказати відверто, негарні: низенькі, трохи недогодовані, з вузлуватими колінами на занадто тоненьких ніжках. Тепер, у ці перші роки нового тисячоліття, шістдесят років потому, коли я вже живу в Умбрії, пізньою весною та влітку мені інколи доводиться бачити діток з дитсадка, яких милі виховательки вигулюють вулицями Терстіни. У такі моменти мені спадає на думку, що з плином мого життя ця ситуація, як і безліч інших, повністю змінилася. Тепер серед тих дітлахів лише двох чи трьох важко назвати «гарними». Усі решта видаються щасливими переможцями конкурсу дитячої краси. Це пояснюється тим, що ми живемо у тій частині світу, у тій країні, де для більшості населення існує надмірна доступність їжі.

Слово «їсти», яке на перший погляд здається таким нейтральним і нешкідливим, ба навіть приємним (коли все добре), перебуває у центрі щоденної уваги та самого життя для всіх, хто не має змоги їсти досхочу. Труднощі, пов'язані з можливістю їсти самим і нагодувати своїх дітей, перетворили та перетворюють життя багатьох на пекло. Але й там, де «у всіх є, що їсти», інколи можна зустріти тих, хто, щоб щось поїсти, змушені ритися у контейнерах для сміття; або є молодь, для якої «їсти» перетворилося на зятятого ворога та щоденну й щогодинну одержимість,

Кінець безкоштовного уривку.
Щоби читати далі, придбайте,
будь ласка, повну версію
книги.